

Aldonça Roig, l'ombra catalana que perseguia Isabel la Catòlica

Autor: Marc Pons

Data de publicació: 12-03-2018

Una dona catalana absolutament ignorada per la historiografia espanyola i amant d'En Ferran II El Catòlic: l'Aldonça Roig d'Ivorra. Article d'en Marc Pons al diari digital El Nacional.cat de l'11 de març del 2018.

Aldonça Roig d'Ivorra és el nom d'una dona que va tenir una importància cabdal en el procés de fabricació de la monarquia hispànica. Absolutament ignorada per la historiografia espanyola, el descobriment de la seva figura ens revela el paper més que rellevant que, al marge d'Isabel de Castella, van tenir les dones dels estaments del poder en aquell procés. Però, sobretot, ens revela el paper protagonista de les elits catalanes de l'època en el projecte d'unificació dinàstica hispànica. Aldonça Roig d'Ivorra, nascuda a Cervera (Segarra) el 1451 en una família de la petita noblesa rural catalana, va ser la mare del primer fill de Ferran d'Aragó i, des d'un pla discret però molt influent, el va acompanyar i el va assessorar durant tota la seva vida. Aldonça Roig d'Ivorra, que la historiografia espanyola rebateja com a Aldonza Ruiz de Ivorra, seria l'alter ego del perfil polític del rei Ferran i el malson perpetu d'Isabel de Castella i la seva camarilla castellana. Mai aconseguirien desplaçar-la de l'entorn personal de Ferran.

Qui era i d'on venia Aldonça?

Aldonça era la filla gran del matrimoni format per Pere Roig i Aldonça d'Ivorra, barons del Portell, un senyoriu situat al territori de l'actual poble de Sant Ramon (Segarra), lleugerament desnaturalitzat a causa de la crisi feudal que havia destapat la primera contestació pagesa al règim (1448-1449) i que conduiria a la primera revolució dels Remences (1462-1472), un senyoriu que remuntava a la centúria del 1000, quan els comtes independents d'Urgell i de Barcelona havien incorporat aquell territori als seus dominis. Es tracta d'un origen, però, que en cap cas certificava que els Roig d'Ivorra fossin descendents directes dels Cabrera i dels Cardona, les dues nissagues nobiliàries que havien liderat aquella empresa militar. Més aviat al contrari. La gran crisi que havia esclatat un segle abans de l'existència d'Aldonça, amb la inesperada visita de la Pesta Negra (1347-1351) que va arrasar Europa, havia provocat, entre altres coses, l'accés de les classes mercantils, riques però plebees, a la propietat dels dominis senyorials.

Un encontre gens fortuït

Aquest detall és molt important per entendre la relació entre els Roig d'Ivorra i els Trastàmara catalans. Durant la guerra civil catalana que havia precedit el regnat de Ferran, l'anomenada revolució Remença, les classes mercantils rurals del Principat s'havien enquadrat en l'aliança rei-pagesia, que tenia l'objectiu d'ensorrar el poder polític i econòmic de la noblesa feudal. Allò tan vell de "els enemics dels meus enemics són els meus amics". Un eix triangular format pel rei, les classes mercantils rurals i la pagesia de remença. I malgrat que la tradició diu que Aldonça i Ferran es van conèixer un vespre boirós en una finca d'ametllers a prop del convent de Sant Francesc, a extramurs de Cervera, les fonts documentals, escasses però fiables, confirmen que van ser presentats en el decurs de les negociacions secretes pel casament dels llavors previsibles hereus de les corones catalanoaragonesa i castellanolleonesa, unes negociacions que es portaven a terme a la capital de la Segarra (1468). Aleshores Ferran tenia disset anys i Aldonça, dinou.

Com era Aldonça?

Un altre detall que no passa desapercebut és la seva potent formació intel·lectual. En una societat dominada per la cultura patriarcal, només algunes dones de —sorprenentment— els dos extrems del paisatge social tenien l'oportunitat d'accedir a la cultura: les bruixes, hereves d'un coneixement secular, i les jueves i les converses, hereves d'una tradició d'intel·lectualitat. Les fonts ens revelen que els Roig d'Ivorra formaven part d'aquell corpus social de negociants que en aquell territori eren descendents dels desapareguts calls de Cervera, Calaf, Tàrraga i Agramunt. Resulta plausible pensar que els Roig d'Ivorra eren jueus conversos, com ho eren bona part de l'aparell negociador de Ferran a Cervera, o com ho van ser els financers de l'empresa americana de Colom. L'extrem de l'origen jueu d'Aldonça no és ni confirmat ni desmentit per les fonts. Les escasses fonts destaquen, però, dos aspectes de la seva figura: la seva extraordinària intel·ligència i la seva enlluernadora bellesa. L'antítesi d'Isabel de Castella.

Alfons, el fill secret

De la relació entre Aldonça i Ferran en va sortir un fill, Alfons, nascut a Cervera el 1469, l'any següent de la cloenda de les negociacions secretes que conduïrien a la unió dinàstica de les corones aragonesa i castellana. A partir d'aquest fet, la història d'Alfons dibuixa amb una gran precisió la capacitat d'influència d'Aldonça. Alfons no seria un bord reial qualsevol. Reveladorament portaria, des del naixement, el mateix patrónim que el seu pare biològic: d'Aragó. Les fonts revelen que Alfons sempre estaria a prop del seu pare Ferran i del seu avi, el rei Joan II. I el més destacable: amb només set anys seria nomenat arquebisbe (absent) de Saragossa. Per entendre això, que actualment sembla un despropòsit, només cal consultar la nòmina de prelats de l'època a l'arxidiòcesi aragonesa i trobarem dos detalls molt reveladors: les mitres diocesanes havien estat convertides en un ressort de poder que es disputaven la corona i l'Església, i un antecessor recent d'Alfons al setial de Saragossa havia estat Joan, fill natural de l'avi Joan II.

Ferran d'Aragó i Isabel de Castella. Retrat coetani. Font: Viquipèdia

Què va passar amb Aldonça?

En aquella mateixa societat de cultura patriarcal resultava impensable que una dona soltera que havia tingut una relació extramatrimonial quedés lliure de decidir el seu destí. En aquells casos la cultura social prescindia d'aspectes tan terrenals però tan decisius com l'autonomia econòmica —òbvia en el cas d'Aldonça— i projectava una forta pressió per redirigir i enquadrar la dona en els esquemes familiars convencionals. I això és el que li va passar. Però amb matisos. Aldonça va ser casada per la força amb un element de l'estament nobiliari del territori, el lleidatà Bernat d'Olzinelles, membre d'una nissaga d'alts funcionaris llargament vinculada amb la corona. I posteriorment, en enviudar, va ser casada també a la força amb Francesc Galceran de Castro-Pinós, membre d'un vell llinatge del Rosselló que devia molt a la corona. Les fonts documentals, però, revelen que Aldonça va ser sempre físicament a l'entorn personal de Ferran. La identifiquen com la dona amb vestuari masculí que formava part de la cancelleria del rei.

La projecció d'Alfons

Alfons d'Aragó, el personatge que més bé dibuixa la carrera d'Aldonça, seria posteriorment nomenat arquebisbe de València, un nomenament que tampoc passa desapercebut. La mitra valenciana era, a principis de la centúria del 1500, la més poderosa de la Corona d'Aragó i el bressol curial de la nissaga de pontífexs Borja. Era la plataforma que per primer cop a la història havia impulsat una nissaga catalano-valenciana (i molt vinculada als interessos de Ferran) al pontificat. Alfons va ser arquebisbe de Saragossa i de València simultàniament des del 1512 fins a la seva mort, el 1520. Seria no tan sols la personalitat eclesial més poderosa de la Corona d'Aragó, sinó també un príncep de l'Església amb la mirada orientada cap al setial de Sant Pere. Només el poder de la nissaga florentina dels Mèdici —els tentacles de la qual tocaven totes les corts d'Europa— li barrarien el pas. L'any 1513, un any després de la concentració de mitres en mans d'Alfons, Giovanni di Lorenzo di Mèdici, que exerciria com a Lleó X, era coronat.

L'ambició de Ferran

Totes les evidències apunten clarament que Aldonça sempre va ser conscient que el seu fill Alfons no podria ser mai l'hereu de Ferran el Catòlic. La carrera eclesial, curiosa però efectiva, que va dissenyar per a Alfons el situava, indefectiblement, a Roma. Ferran d'Aragó, amb la complicitat d'Aldonça, ambicionava convertir el seu fill legítim Joan, el primogènit que va engendrar amb Isabel de Castella, en rei de la monarquia hispànica. I si la nimfomania de Margarida d'Habsburg no l'hagués conduït prematurament a la tomba, probablement també l'hauria convertit en comte independent de Flandes i de Borgonya. Els francesos ho sabien —l'havien compromesa amb anterioritat amb el delfí de França— i la van retornar a Viena amb els ports pagats. I, per altra banda, amb alguna cosa més que la complicitat d'Aldonça: convertir Alfons, el fill que tenien mútuament, en el creador d'una nissaga de pontífexs. Ferran, al marge d'Isabel, ambicionava concentrar tot el poder d'Europa, tant el polític com l'espiritual, en l'espai temporal d'un parell de generacions.

La carta amagada d'Aldonça

No deixa de ser revelador que la carrera d'Alfons entrés en declivi a partir de la mort de la seva mare. Aldonça va morir el 1513 coincidint amb l'elecció del Mèdici al pontificat. Després d'aquest fet, Alfons ja no continuaria acumulant poder. I si bé és cert que el 1516 a les seves dignitats eclesiàstiques hi va sumar la condició de virrei del regne d'Aragó, això no deixava de ser la recuperació d'un poder que ja havia exercit amb anterioritat (1485-1511) i del qual se l'havia rellevat per centrar-lo en la seva carrera per arribar a Roma. Alfons, però, no era un clergue convencional. La mateixa enginyeria política que va impulsar la seva carrera li va estalviar professar, entre altres vots, el de castedat. Alfons va tenir set fills amb l'aragonesa Ana de Gurrea —un clon, en tots els sentits, d'Aldonça— entre els quals hi havia tres plançons masculins: Joan, Ferran i Alfons, també amb el reial patrónim d'Aragó. Era una permanent amenaça per a Isabel (la reina) i després per a Joana, mal anomenada la Boja i hereva legítima de la catòlica parella, i també per al gendre Felip.

Tarragona 11 de març de 2018

El Nacional.cat

https://www.elnacional.cat/ca/cultura-idees-arts/marc-pons-aldonca-roig_246810_102.html

Marc Pons